

MUZEJNÍ KNIHOVNY V SOUČASNOSTI

Ila Šedo
Knihovna Západočeského muzea v Plzni

Úvodem bych se nejprve pokusil vymezit charakter muzejních knihoven¹⁾ vůči knihovnám veřejným. To, čím se nejvíce odlišují, jsou tzv. sbírkové fondy. V této oblasti muzejní knihovny plní úkoly, vyplývající z jejich postavení v organizačním rámci muzea. Jako jedno z odborných oddělení se podílejí na tvorbě, uchovávání a zpřístupňování sbírek kulturního dědictví. V případě knihoven to jsou předměty týkající se knižní kultury. Ve většině případů se jedná o sbírkové fondy starých tisků²⁾, vzácných tisků, uměleckých knižních vazeb, drobné knižní grafiky, regionálních tisků, kramářských písní aj. Na tyto fondy se vztahují kromě běžných knihovnických metodik pravidla pro správu muzejních sbírek. Sbírkové fondy podléhají zvláštním opatřením na ochranu sbírek, je zapotřebí jim vytvářet speciální depozitáře (ty by měly mít určené klimatické podmínky). Jejich užívání se řídí zvláštními předpisy³⁾. Dalším odlišujícím prvkem je postavení knihovny v rámci celého ústavu. To, že je součástí většího celku, se většinou, podle zkušeností mých i jiných muzejních knihovníků, projevuje negativně. Je značně obtížné prosazovat některé projekty a plány, zvláště takové, které nějakým způsobem omezují možnosti odborných pracovníků jiných oddělení, v prostředí, které považuje knihovnu za oblast pouze svých zájmů. Pochopitelně se to odráží i ve stanovení částky z rozpočtu muzea přidělené knihovně. Řada jich pak samozřejmě nemá na nákup knihovnické literatury⁴⁾, která by mohla pomoci při dalším rozvoji. Jestliže vedení ústavu neudělá nic proti takovým snahám, pak knihovna nejen že není otevřena pro veřejnost, ale často

není pro ni přidělen ani 1 celý pracovní úvazek a o profesionálním knihovníku není ani zmínka. Ono takové otevření knihovny by znamenalo především omezení dosavadních neomezených práv odborných pracovníků (neomezená výpůjční doba, rozsáhlé příruční knihovny atd.).

Z průměrného obrazu muzejních knihoven se poněkud vyděluje několik knihoven velkých ústavů (např. Národní muzeum, Národní galerie, Uměleckoprůmyslové muzeum, Moravské zemské muzeum). Zejména velikostí svých fondů, počtem pracovníků i celkovými možnostmi. Dá se říci, že mezi ostatními knihovnami není příliš velkých rozdílů. Následující údaje pocházejí z pracovního materiálu pro chystaný celorepublikový adresář muzejních a galerijních knihoven a jsou z plzeňského a karlovarského regionu. Co do velikosti fondu se údaje pohybují v rozmezí od několika tisíc až do sto tisíc svazků, počty pracovníků od 0,1 úvazku (Okresní muzeum v Tachově) k 3 knihovníkům (Rokycany, Klatovy). Většinou se však jedná o pracovníky bez knihovnického vzdělání. Z citovaných údajů vyplývá, že z 12 knihoven mají středoškolsky vzdělané knihovnické pouze 3 knihovny⁵⁾. Tento hendikep je většinou vyvážen osobním zaujetím a nadšením. Situace ve vybavenosti prostředky počítačové techniky je neradostná. Pouze 5 knihoven uvádí PC (většinou 386) a jen jedna je připojena na internet⁶⁾.

Svůj katalog zpřístupňuje na internetu pouze knihovna Uměleckoprůmyslového muzea⁷⁾. Tristní stav ve zmiňované oblasti myslím názorně ilustruje skutečnost, že ani největší muzejní knihovna, která by měla být pro ostatní ukázkovou knihovnou, tedy Knihovna Národního muzea v Praze, dosud nemá fungující integrovaný automatizovaný knihovnický systém.⁸⁾ Domnívám se, že pro vytvoření si obrazu o situaci v muzejních knihovnách by tyto skutečnosti stačily.

Současná kvalitativní i kvantitativní proměna knihovnické sféry zasahuje, ať se nám to líbí nebo ne, i do muzejních knihoven. Pokud chceme, aby se z nich nestaly pouze další muzejní expozice, ale aby zůstaly živými otevřenými centry, je nejvyšší čas na tom začít pracovat. Jednou z věcí, ve které bude třeba provést změny, je spolupráce mezi knihovnami. Budeme ji muset postavit na zcela novém základě. Nestačí již vykazování spolupráce na základě několika zdvořilostních návštěv nebo účasti na seminářích, kde se opakují problémy bez náznaku řešení, či dobrých osobních vztahů (nic proti nim). Spíše než pojem spolupráce se mi zde rýsuje termín otevřenost. Otevřenost vůči kolegům, neskrývání svých cest a řešení, neskrývání ani svých problémů, neutajování nápadů, aktivní přístup i k problémům druhých – to by mohly být základní kameny kvalitativně nové spolupráce. Bylo by bláhové si namlouvat, že když my uspějeme s projektem a získáme nějaké finanční prostředky a nepodělíme se s kolegy o způsoby řešení, že na tom nějakým způsobem vyděláme. Jsme spojeni a když se budou potápět jiní, stáhnou i nás. Ale není to jen oblast projektů, jde i o výměnu publikací, meziknihovnické výpůjční služby⁹⁾ aj. Jestliže se muzejní knihovny budou chtít zapojit např. do budování Národ-

ního knihovnického systému, který je zmíněn ve vládou schválených dokumentech Státní informační politiky (dále SIP)¹⁰⁾, musí k tomu přistoupit jako skupina, vědomá si svého postavení, se stanoveným strategickým rozvojem a přijatými hlavními cíli. Toho lze ovšem dosáhnout pouze tehdy, jestliže si budeme vědomi reálné situace v našich knihovnách, jestliže ji dokážeme popsat a jestli budeme mít odvahu k radikálním změnám.

Uvedu dále výběr několika okruhů, ve kterých mají muzejní knihovny široké pole pro výše naznačené změny. Prvním z nich je otevřenost vůči veřejnosti. Z dotazníkové akce pro muzejní knihovny plzeňského regionu vyplynulo, že hodiny stanovené pro čtenáře mají pouze dvě knihovny (Plzeň a Klatovy). Ostatní sice inzerují přístupnost pro veřejnost, ale většinou po domluvě a nedají se tedy označit jako knihovny veřejně přístupné. Chybí zde aktivní propagování služeb směrem k veřejnosti. Přitom v menších městech s okresními či městskými muzei jsou jejich knihovny často jediným nebo druhým střediskem (vedle místní veřejné knihovny), kde mohou obyvatelé mít přístup k informacím. To nelze brát jako konkurenci, každé rozšíření takové nabídky je potřeba jen uvítat a koresponduje to i se záměry SIP.

Do jisté míry s tím souvisí postavení muzejních knihovníků. Dnes se nabízejí široké možnosti rozšířit si své vzdělání. Jen krátce zde připomenu projekt konsorcia MOLIN¹¹⁾, který je organizován ve všech regionech a je tedy dostupný téměř všem knihovníkům. Je mi jasné, že získat povolení k účasti na podobných akcích nebude pro leckterého knihovníka snadné. Přesto se o to musí pokoušet stále znova, přesvědčovat vedení, že tyto investice se mu jistě vyplatí.

Nemalé problémy se otevírají i v oblasti historických fondů (sbírkové fondy starých tisků apod.). Prozatím funguje pouze jeden automatizovaný modul, vytvořený v programu ISIS v knihovně Akademie věd pod patronací dr. A. Vítka. Ten je dnes na pracovištích, kde se zpracovávají historické fondy, nejvíce rozšířen. Na dalším systému pracují knihovnice z oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze. Zde jde o úpravu programu ALEPH. A poslední verze, vytvořená za pomoci textového editoru, se nachází v oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea v Praze, kde si ji pro specifické potřeby zpracování fondů zámeckých knihoven vytvořil PhDr. Petr Mašek¹²⁾. Není jednoty v názorech na strukturu záznamů, ani na jejich obsah. Chybí i tak základní věc, a v této oblasti velmi důležitá, jako je soubor jmenných autorit. A přímo strašákem pak jsou regály nezpracovaných starých tisků, které v řadě muzejních knihoven čekají na své knihovníky. Často se ve spolupráci s pracovníky restaurátorských oddělení řeší pouze problém, jak tyto svazky alespoň uchovat pro budoucnost, kdy snad dotyčné muzeum bude moci zřídit místo s profesionálním knihovníkem.

Byť vypadá situace muzejních knihoven ve světle výše zmíněných problémů velmi chmurně, domnívám se, že právě muzejní knihovny mají šanci nejen na další rozvoj,

ale že právě tyto knihovny by mohly v budoucnu v sobě zachovat původního knihovnického ducha. Jsou to historické fondy, které by mohly být závažím převažujícím existenční otázkou ve prospěch muzejních knihoven. V dokumentech SIP je na více místech kladen důraz na zachování a zpřístupnění kulturního dědictví. Tady je. Zbývá jen vyřešit jeho zpřístupnění. Teď musí muzejní knihovny napnout síly ke zpracování všech možných projektů a programů, které umožní to ohromné bohatství zpřístupnit široké veřejnosti ať již formou katalogů vystavených na internetu, souborných katalogů, digitalizací nejvzácnějších knižních památek nebo alespoň edicí tištěných katalogů. Zmíněný záměr se netýká jen sbírkových fondů. Řada muzejních knihoven vznikla v druhé polovině 19. století, a proto jejich fondy ve své studijní nesbírkové části obsahují vzácnou literaturu z této doby. Ta v sobě skrývá neméně významné poklady ať již v podobě bibliofilských tisků, unikátních drobných regionálních tisků nebo případně i evropských vzácných akvizic¹³⁾. Tyto svazky budou ještě dlouho dostupné jen v „kamenných knihovnách“. K tomu bude zapotřebí přidat čtenářům ještě komfort současné techniky a technologie. Spojením moderních prostředků s těmito historickými fondy by mohly vzniknout knihovny, které by se mohly stát jistými centry knižní kultury. Zde by čtenáři nacházeli vedle aktuálního informačního servisu i klasickou knihovnickou službu. To by mohlo odpovídat směru, který nastínil R. Vlasák, když napsal o rozdělení knihovnické profese do dvou směrů.¹⁴⁾

Proměna, kterou přináší technická a technologická revoluce, budování informační společnosti se všemi jejími dopady na sociokulturní strukturu společnosti, globalizační tendence vytvářející netušené vztahy – to vše se dotýká i muzejních knihoven. Byť to zatím tak nevypadá, byť zatím v řadě z nich stále vládne muzejní atmosféra 19. století a pocit, že jakoukoliv změnou narušíme „odkaz otců“, nelze v žádném případě připustit tendence k vytváření jakýchsi rezervací či památníků, které by se jen oprašovaly a uctívaly. Muzejní knihovny jsou jistě schopny života i v nových podmínkách. Zda a nakolik budou možnosti využity, zda se knihovny chopí nabízené příležitosti, je pouze otázkou schopnosti a aktivit příslušných pracovníků.

Poznámky:

- 1) I když se v mém materiálu, a pokud vím, i v jiných dokumentech hovoří jen o muzejních knihovnách, jsou vždy myšleny současně i knihovny galerií. Jejich charakter, blízkost tematiky a stejná problematika je vždy vedla k blízké spolupráci s muzejními knihovnami a dnes jsou spojeny v jedné oborové komisi Asociace muzeí a galerií.
- 2) V těchto sbírkách bývají zahrnuty rukopisy, prvotisky i staré tisky. Terminologicky správně označuje pojem „staré tisky“ publikace vydané v letech 1501-1800. Použití tohoto termínu pro značení celé sbírky je tedy nesprávné, nicméně běžně užívané.

- 3) Viz v poslední době schválený Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy č.122/2000 Sb.
- 4) Mám dojem, že se tento článek dostane pouze k několika muzejním knihovníkům.
- 5) Ve dvou muzejních knihovnách (Klatovy a Plzeň) si v současnosti pracovníci doplňují vysokoškolské vzdělání.
- 6) Zde lze jen připomenout slova z konference Infomedia'96 o tom, že pro knihovny a informační střediska je práce s internetem nezbytností – „nejsi-li na internetu, jako bys nebyl“ . Vlasák, R. Internet, knihovny a postmoderní svět. Dostupné z <http://www.inforum.cz/infomedia96/vlasak.htm>.
- 7) Dostupný z <http://www.knihovna.upm.cz/index.htm>
- 8) Podle ústního sdělení z konce července získala knihovna Národního muzea grant na zakoupení síťové verze programu KP-Win. V současnosti již probíhají další jednání s firmou.
- 9) Nelze přece do budoucna tolerovat situaci, kdy na žádanku MVS odpoví knihovnice, že jí odborná pracovnice odmítá požadovaný titul vydat, protože jej má ve své příruční knihovně.
- 10) Dostupný z <http://www.vlada.cz/1250/vrk/rady/sip/dokumenty/sipcesta>
- 11) Informace o něm a příspěvky, které zde byly předneseny jsou dostupné na <http://ics.muni.cz/caslin2000>. Poslední informace jsou v článku Kánská, Pavla. Další vzdělávání knihovníků a výukové centrum MOLIN. *Čtenář*, 2000, roč. 52, č. 6, s. 170-175.
- 12) Mašek, P. Zámecké knihovny v textové databázi. *Čtenář*, 1996, roč. 48, č. 12, s. 438-439.
- 13) Např. naše knihovna vlastní soubor originálních japonských tisků z 19. století, ucelené řady uměnovědných časopisů francouzských, anglických i německých, sbírku plzeňských bibliofilů z dvacátých let, vzácné tisky s originálními grafikami aj.
- 14) Vlasák, R. Nová paradigmatata knihovnictví? Dostupné z <http://www.inforum.cz/inforum99/prednasky/vlasak.htm>.

